

شرق مدیترانه و جایگاه ژئوپلیتیکی آن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

تالیف:

حسن کریمی

انتشارات رازنهان

۱۳۹۷

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

کرمی، حسن، ۱۳۵۹ شهریور -
شرق مدیترانه و جایگاه ژئوپلیتیکی آن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی
ایران/حسن کرمی.
تهران: راز نهان، ۱۳۹۷.
۱۹۲ص.
۹۷۸-۶۰۰-۴۴۸-۵۴۹-۴:
فیپا
کتابنامه: ص. ۱۱۹.
خاورمیانه -- جنبه‌های استراتژیکی
Middle East -- Strategic aspects
ایران -- روابط خارجی -- خاورمیانه
Middle East -- Iran -- Foreign relations
خاورمیانه -- روابط خارجی -- ایران
relations -- Iran Middle East -- Foreign
۱۳۹۷ ش ۴: ۵۸۸۳
۳۵/۰۳۳۰۵۶:
۵۴۲۸۶۸۴: ملی

آدرس: میدان انقلاب، شمال زاده جنوبی، کوچه دانشور، پلاک ۱۲، واحد ۲
شمار تماس: ۰۲۱۶۶۹۰۱۴۱ - ۰۹۱۲۲۳۰۲۶۹
آدرس الکترونیک: raznahanbook@gmail.com
آدرس سایه: www.raznahanbook.com

عنوان کتاب... شرق مدیترانه و جایگاه ژئوپلیتیکی آن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
مؤلف... حسن کرمی
صفحه آرا... رضا کاوه
طراح جلد... رضا کاوه
ناشر... رازنهان
شمارگان... ۱۰۰۰ نسخه
نوبت چاپ... اول ۱۳۹۷
قیمت... ۱۸۰۰۰ تومان

ISBN: 978-600-448-510-4

فهرست مطالب

مقدمه	۹
چهار چوب نظری	۱۳
ژئوپلیتیک	۱۴
معنا و مفهوم ژئوپلیتیک	۱۵
بنیادهای ژئوپلیتیکی	۱۶
۱- موقعیت جغرافیایی	۱۷
۲- وسعت خاک	۱۹
۳- فضا جغرافیایی	۱۹
۴- شکل کشورها	۲۰
۵- وضع توپوگرافی	۲۰
۱- ۵- مرزها	۲۰
۲- ۵- شبکه آبها	۲۱
۳- ۵- ناهمواریها	۲۱
۶- جمعیت	۲۲
۷- منابع طبیعی	۲۲
۸- نهادهای سیاسی و اجتماعی	۲۳
سیاست خارجی	۲۳
الف- دوران قاجار	۲۴
۱- انگلستان	۲۷
۲- فرانسه	۲۹
۳- روسیه تزاری	۳۰
ب- دوران پهلوی	۳۱

۳۱	۱- دوران رضاخان.....
۳۱	۲- دوران محمدرضا پهلوی.....
۳۶	ج- دوران جمهوری اسلامی ایران.....
۳۶	رابطه بین ژئوپلیتیک و سیاست خارجی ایران.....
۳۶	۱- رابطه پایدار.....
۳۷	۲- رابطه یویا.....
۳۸	۳- رابطه ادراکی و تصویری.....
۳۹	محیط شناسی.....
۴۰	۱- دوره.....
۶۰	۱- کشور لبنان.....
۶۴	لبنان و نگاه از سیاست خارجی کشورهای اسلامی و قدرتهای غربی.....
۸۲	۳- فلسطین اشغالی.....
۸۲	۱- ۳- اسرائیل.....
۸۶	یهودیان و پیشینه آنها در فلسطین.....
۸۷	۱- بازگشت به ارض موعود.....
۸۸	۲- جنگ جهانی اول و فروپاشی عثمانی.....
۹۰	صهیونیسم و بازتابهای فضایی آن.....
۹۱	خرید زمین توسط یهودیان.....
۹۲	استعمار بریتانیا و سیاست یک بام و دو هوا.....
۹۴	شکل گیری اسرائیل.....
۹۵	سازمان ملل متحد و قضیه فلسطین.....
۹۶	جنگهای اعراب و اسرائیل.....
۹۶	۱- جنگ ۱۹۴۹-۱۹۴۸ میلادی.....
۹۷	۱- ۱- آوارگی فلسطینیان.....
۹۸	۲- ۱- پراکندگی جغرافیایی.....
۹۹	جنگ ۱۹۵۶ میلادی.....
۱۰۰	جنگ ۱۹۶۷.....
۱۰۱	جنگ ۱۹۷۳.....
۱۰۲	قرارداد کمپ دیوید.....
۱۰۳	جنگ ۱۹۸۲.....
۱۰۴	۱- دولت خودگردان فلسطین.....

- ۲- جایگاه شرق مدیترانه در سیستم ژئوپلیتیک جهانی ۱۰۵
- ۳- جایگاه ژئوپلیتیکی شرق مدیترانه در سیاست خارجی ایران ۱۰۷
- ۳-۱- دوران حکومت پهلوی ۱۰۸
- ۳-۱-۱- رابطه ژئوپلیتیکی ایران و اسرائیل ۱۰۸
- ۳-۱-۲- رابطه ژئوپلیتیکی ایران و سوریه ۱۱۳
- ۳-۱-۳- رابطه ژئوپلیتیکی ایران و لبنان ۱۱۴
- ۳-۲- دوران جمهوری اسلامی ایران ۱۱۷
- ۳-۲-۱- رابطه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و اسرائیل ۱۲۱
- ۳-۲-۲- رابطه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و فلسطین ۱۲۲
- ۳-۳- رابطه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران و سوریه ۱۲۴
- ۳-۴- رابطه ژئوپلیتیکی ایران و لبنان ۱۲۹
- رقابت ژئوپلیتیکی ایران با کشورهای منطقه‌ای در شرق مدیترانه ۱۳۵
- ۱- ایران و ترکیه در شرق مدیترانه ۱۳۵
- ۲- ایران و عربستان در شرق مدیترانه ۱۴۰
- تاریخچه روابط خارجی ایران و عربستان ۱۴۱
- انقلاب اسلامی و رویکردهای سیاست خارجی ۱۴۳
- ۱- غنی سازی و تهدیدات ناشی از آن ۱۵۰
- ۲- مسئله فلسطین ۱۵۰
- ۳- رابطه با آمریکا ۱۵۰
- ۴- اسلام گرایی ۱۵۱
- ۵- قیمت نفت ۱۵۱
- شرق مدیترانه کانون رقابت ژئوپلیتیکی ایران و عربستان ۱۵۱
- عربستان و کنسرت منطقه‌ای با اسرائیل علیه ایران ۱۵۴
- جمهوری اسلامی و قدرتهای بزرگ در شرق مدیترانه ۱۵۹
- ۱- جمهوری اسلامی ایران و آمریکا ۱۶۰
- ۱-۱- اختلاف بر سر موجودیت اسرائیل ۱۶۰
- ۱-۲- جنگ نیابتی ایران و آمریکا در لبنان ۱۶۴
- ۳-۱- جنگ داخلی سوریه ۱۶۴
- ۲- جمهوری اسلامی ایران و روسیه ۱۶۵
- ۲-۱- بازگشت روسیه به منطقه خاورمیانه ۱۶۵
- روسیه و اهداف آن در بحران سوریه ۱۷۲

- ۱۷۳..... رویکرد روسیه نسبت به تحولات منطقه در ابعاد امنیتی، اقتصادی و سیاسی
- ۱۷۵..... ۲-۲- روابط ژئوپلیتیکی ایران و روسیه در شرق مدیترانه
- ۱۸۰..... ائتلاف ایران، روسیه و ترکیه
- ۱۸۲..... ائتلاف ایران، ترکیه و روسیه استراتژی است یا تاکتیک؟
- ۱۸۵..... نتیجه‌گیری
- ۱۸۷..... منابع و مآخذ

مقدمه

ساختار ژئوپلیتیک جهانی. شکر از حوزه‌های سه گانه ژئواستراتژی بری، بحری و بری - بحری است. هر کدام از حوزه‌های سه گانه مشکل از مناطق ژئوپلیتیکی و کشورهای مختلفی هستند. مهمترین حوزه ژئواستراتژی جهان، حوزه بحری است که متشکل از مناطق ژئوپلیتیکی پنجگانه و کشورهایی است که در حاشیه اوراسیا واقع شده‌اند. یکی از این مناطق جغرافیایی که سالهای بعد از جنگ دوم جهانی کانون تحولات جهانی بوده منطقه لوانت یا همان شرق مدیترانه است. ریشه اصطلاح لوانت فرانسوی است و به سالهای بعد از جنگ اول جهانی و فروپاشی عثمانی بر می‌گردد چرا که با فروپاشی عثمانی در تقسیم‌بندی که میان انگلیس و فرانسه صورت گرفت، سوریه و لبنان سهم فرانسه شد. در تقسیم‌بندیهای بعدی نیز فلسطین اشغالی و اردن نیز جز منطقه شرق مدیترانه محسوب شدند. جایگاه این منطقه جغرافیایی در سیستم ژئوپلیتیک جهانی در سطح قرار گرفتن در محل تلاقی قاره‌های سه گانه (آسیا، اروپا و آفریقا)، مجاورت با مدیترانه و نزدیکی به تنگه‌های مهم و بین‌المللی سوئز و جبل الطارق است. این ویژگیها سبب شده است تا علاوه بر قدرتهای منطقه‌ای، قدرتهای جهانی نیز از نگاه و توجه به آن غافل نشوند. قدرتهای جهانی همچون بریتانیا، فرانسه، آمریکا، آلمان، چین و... از کشورهایی هستند که در این منطقه ژئوپلیتیکی دارای منافع اقتصادی و سیاسی بوده و تمام تحولات آن را از کوچک گرفته تا بزرگ رصد می‌کنند. کانون عمده فعالیت این قدرتهای جهانی تا قبل از بحران سوریه، اسرائیل و لبنان بودند. با وقوع بحران در سوریه نیز این کشورها به یک پای ثابت این کشور بحران‌زده تبدیل شدند.

گذشته از قدرتهای جهانی، مساله رقابت ژئوپلیتیکی میان قدرتهای منطقه‌ای در این بخش از خاورمیانه است. شرق مدیترانه به کانون رقابت میان کشورهای ایران، عربستان، ترکیه و اسرائیل تبدیل شده است. شرق مدیترانه از نظر ژئوپلیتیکی به واسطه همجواری با مدیترانه، نزدیک به سوئز و جبل الطارق، مدخل صدور انرژی ایران به جهان (سوریه)، مکمل حرکت گاز انبری ایران برای سلطه کامل بر بخش مرکزی جهان اسلام، خاکریز مقابله با اسرائیل، نابودی اسرائیل و رهایی قدس شریف برای جمهوری اسلامی مهم است. کانون عمده رقابت در این منطقه میان جمهوری اسلامی ایران و رژیم اسرائیل است. از دیدگاه جمهوری اسلامی ایران، اسرائیل رژیمی غاصب و اشغالگر است؛ لذا باید نابود شود و سرزمین فلسطین از چنگ اسرائیل رهایی یابد. جمهوری اسلامی ایران معتقد است باید یک رژیم مردمی فراگیر در خاک فلسطین متشکل از اعراب و یهودیان، مسلمان، یهودی و مسیحی شکل بگیرد. چنین رویکردی از جانب ایران نه تنها خوشایند اسرائیل نیست، بلکه از سوی قدرتهای جهانی نیز با واکنش منفی روبرو شده است. یکی از این قدرتهای جهانی ایالات متحده آمریکا است که از اسرائیل به نام ایالت ۵۱ خود یاد می‌کند و دارای رابطه‌ای استراتژیک با رژیم تلاویو است. دولت آمریکا از سال ۱۹۴۸ میلادی تاکنون بالغ بر ۱۲۰ میلیارد دلار به اسرائیل کمک کرده است.

بدون شک قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در شرق مدیترانه، چه در خلیج فارس و در کل خاورمیانه مایه نگرانی نه تنها برای اسرائیل و دیگر قدرتهای منطقه‌ای همچون عربستان، بلکه باعث تالم خاطر قدرتهای جهانی نیز شده است. زیرا از اصول اساسی انقلاب اسلامی ایران که در قانون اساسی هم به آن اشاره شده است مقابله با استکبار جهانی، نابودی اسرائیل و رهایی قدس شریف است. به طور کلی جمهوری اسلامی به دنبال برقراری نظم منطقه‌ای خاص خود است. مراد از نظم منطقه‌ای مدیریت مناقشات منطقه‌ای برای برقراری ثبات در منطقه است. نظم منطقه‌ای مدنظر جمهوری اسلامی برخلاف تصور جهانی، ایجاد منطقه‌ای امن با حضور همه کشورهای منطقه، منهای اسرائیل و قدرتهای جهانی از جمله آمریکا است. چنین رویکردی از سوی ایران در مقیاس جهانی برای این کشور ایجاد دردسر کرده است و یکی از مهمترین و یا شاید مهمترین دلیل انزوای ژئوپلیتیکی تحمیلی بر ایران و بعضاً خروج آمریکا از برجام همین مساله بود چرا که دولت آمریکا از یک سو خواهان نظم منطقه‌ای خود است و از سوی دیگر ماندگاری رژیم اسرائیل را جز منافع ملی خود می‌داند. بنابراین حضور ایران در شرق مدیترانه، گذشته از نقشی که در منزلت ژئوپلیتیکی

ایران در منطقه دارد، به واسطه تلاش ایران برای رهایی قدس شریف، منزلت آن را در جغرافیای سیاسی جهان اسلام بالا خواهد بود و کشورهایی همچون ترکیه وارث امپراطوری عثمانی و عربستان سعودی مهمترین کشور اسلامی را در سایه قرار خواهد داد. در این پژوهش سعی شده است تا بنیانهای ژئوپلیتیکی شرق مدیترانه اعم از ثابت و متغیر که بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی موثر بوده و بالغ بر سه دهه تمام، دیپلماسی ایران را مشغول خود کرده است مورد بررسی قرار گیرد. در پایان از تمام کسانی که مشوق من در نوشتن این کتاب بودند بسیار سپاسگزاری می‌نمایم. امید است آنچه که به رشته تحریر در آمده است مورد توجه علاقمندان به مسائل ژئوپلیتیک خصوصاً شرق مدیترانه قرار بگیرد.

حسن کریمی

دانشگاه تهران - پائیز سال ۱۳۹۷